

CAPVT XVI.

COMMENDO autem uobis Phœben so-
rem nostram quæ est ministra ecclesiæ a-
pud Cenchris, ut eam suscipiatis in domi-
no digne sanctis, & assistatis illi in quibus-
cûq; desiderauerit uestri, etenim ipsa quo-
que assistit multis & mihi.) Phœben ueniē-
tem commēdat sororem communem, id est, de lege, quā
ut merito commendet, ait hanc ministrā esse ecclesiæ Cen-
chris, & quia multis adiutorio fuit, dignam ipsam dicit
adiuuandam peregrinationis causa. Ut autem sine inter-
missione excipiendā illā, & assistendū illi in necessitate, si
prouenisset, suaderet, etiam sibi illam affuisse testatur,
ut quanto sublimior persona eius cæteris sit, tantoma-
gis reddere huic debitum obsequium per charitatem o-
stenderet.

Salutate Aquilam & Priscillam adiutores meos in
Christo Iesu, qui pro anima mea suas ceruices supposue-
runt, quibus non solum ego gratias ago, sed & cuncte ec-
clesiæ gentium & domestica eorum ecclesia.) Hi ex Iu-
dæis fuerunt, qui credentes facti sunt socij laboris apo-
stoli, quia recte crediderant, ut etiam ipsi exhortarentur
cæteros ad fidem rectam. Deniq; Appollo quāuis
fuerit exercitatus in scripturis, ab his tamen uiam do-
mini diligentius instructus est, ideo socios laboris sui di-
cit eos, sed in Christo Iesu. Cooperarij enim eius fuerunt
in Euangelio dei. Aquila uir Priscille est, quos non ocio
se Romam uenisse manifestum est. Propensiores enim
erant in dei deuotione. Nam ad confirmationem Ro-
manorum, hi omnes quos salutat his fuisse intelligun-
tur. Vnde dicit, non solum se, sed & omnes gentium ec-
clesias gratias his referre, tægēs & Romanos ut his obe-
diant, quos ad profectum gentium audiunt laborare ad
exhortandam fidem in Christo. Quos intantum lau-
dat, ut pericula pati pro eo nō abnuerēt. Inimicitias em̄
& Iudæorū & falsorū fratrum subire non aspernati sunt.

L; dum-

dummodo apostolum obsequijs & charitate iuuarent. **F**alsi fratres hi erant, qui credentes in **Christū**, legem tamen seruandam dicebant, non sufficere ad plenum salutis effectum **Christum** putantes, quod **Apostolus** destruebat, quare & persecutiones ab his patiebatur. Horū etiam domesticos & uernaculos salutatur, quos ecclesiam apellat, quia sanctorum uirorum erant discipuli circa fidem. ¶ **Salutate Epānerū dilectum mihi, qui est primitiuus Asiæ in Christo.**) Huius **Epāneri** etiam presentem dignitatem non tacet, ut ostendat & dignitatos credere, & inuitet primos **Romanorum** ad fidem, aut certe humiles crescerent. ¶ **Salutate Mariam que multum laborauit in uobis.**) **Commonet** hos nomine **Mariæ** quam intellegimus ad exhortationem illorum impensius laborasse ut gratias illi agant. ¶ **Salutate Andronicum & Iuliam cognatos & concaptiuos meos qui sunt insignes in apostolis, qui ante me fuerunt in Christo Iesu.**) Hos cognatos & iuxta carnem & secundum spiritum, quomodo & angelus dixit ad **Mariam**: **Ecce Helizabet cognata tua** & c. quos etiam apostolis prioribus obsecutos cum testimonio sui declarat, & secum per captiuitatem passos fidei causa, ideoque istos plenius honorandos. ¶ **Salutate Ampliandū dilectū mihi in Christo.**) Hūc quasi amicū salutatur, sed in dño amicū, non tamen qui interfuerit labori eius aut captiuitati. ¶ **Salutate Urbanū adiutorē meū in Christo.**) **Non solum** istū suum adiutorem dicit, sed & ceterorum fuisse sociū in exhortatione credulitatis. ¶ **Stachin quoque dilectum meum.**) Hunc **Stachin** quis dilectum uocet, tamen subiicit illum **Urbano** participi operis euangelici. ¶ **Salutate Appellen probum in Christo.**) Hunc **Appellen** quasi amicum suum aut participem operis salutatur, sed propter tentationibus probatus est, & in **Christo** fidelis inuentus. ¶ **Salutate eos qui sunt ex Aristoboli domo.**) **Aristobolus** iste congregator fuisse intelligitur fratrum in **Christo**, cuius factū sic probatur ut eos quos congregabat dignos salutatione sua designet. ¶ **Salutate Herodionem cognatum nostrum.**) Hunc quem cognata

LUCÆ. I

tum tantum uocat, ostendit deuotum in charitate rena-
scibilitatis, non tamen uigilantiam illius designauit.

¶ **Salutate eos qui sunt ex Narcissi domo, qui sunt in do-
mino.** Narcissus hic illo tempore presbyter dicitur fuis-
se, sicut legitur in alijs codicibus. ¶ Et quia presens non
erat, uideris qua causa eos in domino saluter ut sanctos
qui ex eius erant domo. Hic autem Narcissus presbyter
officio peregrini fungebatur exhortationibus firmans
credentes, & quoniam non sciebat Apostolus merita il-
lorum qui cū illo fuerant, sic dixit: **Salutate eos qui sunt
ex Narcissi domo in domino, hoc est, quos scitis dignos
esse ex his salutatione mea qui in domino posuerunt sp̄e
suam, illos salutate nomine meo.** ¶ **Salutate Triphænā
& Triphosam quæ laborant in domino.** Has uno ho-
nore dignas declarat in Christo.

¶ **Salutate Persidem charissimam, quæ multum labora-
uit in domino.** Ista anteposita uideretur supradictis, quia
multum laborauit in domino. Labor hic in exhortatio-
ne est, & in ministerio sanctorū, & in pressura, & in ege-
state propter Christum, quia domus suas relinquebant
fugati, & opprobrio erant infidis. ¶ **Salutate Rufum ele-
ctum in domino & matrem eius & meam.** Ideo istum
Rufum præposuit matri propter electionem admini-
strationis gratiæ dei, in quo mulier locum non habet.

Electus enim erat, id est, promotus à domino ad res eius
agenda. Matrem tamen tam sanctam habuit, ut Apo-
stolus suam quoque matrem hanc uocaret. ¶ **¶ Salutate
Asinctorum, Phlegontam, Herman, Patrobā, Herman, &
qui cum eis sunt fratres.** Hos simul salutat, quia sciebat
eos esse concordēs in Christo, hoc est, iunctos in amicitia
Christianam. Salutat simul & fratres qui erant cum
eis, quorum nomina prætermisit. ¶ **¶ Salutate Philolo-
gum & Iuliam & Nereum, & sororem eius Olympiadē,
& omnes qui cum eis sunt sanctos.** Hi omnes unanimes
intelliguntur fuisse, quos hac causa simul salutat, quo-
rum meritum ex his qui simul cum eis erant dinosci-
tur. Sanctos enim nuncupat eos, ut merito illos salutare

uideatur. ¶ **Salutate inuicem in osculo sancto.**) Omnes quibus scribit & quos nominat, iubet salutare se inuicē in osculo sancto, id est, in pace Christi, non in desiderio carnis sed in spiritu sancto, ut religiosa sint oscula non carnalia. ¶ **Salutant uos omnes ecclesie Christi.**) Per hoc intelligitur dici ecclesiam quæ non sit Christi. Vnde & Dauid conspirationem iniquorum, ecclesiam malignantiū uocat. **Omniū ergo locorū illorū ecclesias dicit eos salutare, ut crescant in fide. Hoc ergo ad superiorem sensum retulit, ut ostēdat Christum esse in quo salus est, & hunc esse cuius populus fidelis est, & cuius nutu uiuit cuncta creatura. Autor enim uitæ hic est, sicut dicit Petrus Apostolus, non lex in qua quidam illorum putabant sperari debere. ¶ Oro autem uos fratres ut obseruetis eos qui dissensiones & offendicula præter disciplinam quam uos didicistis faciunt, & declinate ab illis. Hi enim tales Christo domino nostro non seruiunt sed suo uentri, & per illecebras ac blandimenta sermonum deprauant corda innocentium. Vestra enim obedientia in omni loco diuulgata est.)** Hoc in loco de personis rumpit pseudo apostolorum, quos in tota Epistola cauendos monuit, sicut & nunc, sed sine manifestatione traditionem illorum compressit. Hi enim cogebant credentes Iudaizare, ut dei beneficium circa se inanirent, sicut supra memorauī. ¶ **Compositis enim genealogiæ uerbis tractatus sibi coaptabant ad commendationem traditionis suæ, per quos simplicium corda deciperent. Vestra enim obedientia, inquit, in omnem locum diuulgata est, hoc est, quod in primordio epistolæ dicit, quia fides uestra prædicatur in uniuerso mundo, hoc significat quod securus sit de obedientia eorum. Erat enim incredulum quod se subiicerent post cognitam ueritatem rei stultæ quasi prudentes. ¶ Gaudeo igitur de uobis.)** Et hic sensus de superiore parte epistolæ est. Gaudet enim, quia Romani qui regnum habere uidentur, subiecerunt se fidei Christianæ, ¶ **Uolo uos proficere ut eruditi sitis in bonum, rudes uero in malū.)** Eruditus in bono hic est qui **bona**

bona operatur. **Rudes** autem in malū hi sunt qui ignorant opera mala, id est, usum maliciae nesciunt. ¶ **Deus autem pacis conteret satanam sub pedibus uestris uelociter.** Ad est breui. Hoc de aduentu suo dicit, quia aduentus eius opprimeret diabolū ob hoc quod illi spiritalem gratiam accepturi erāt, cui rei inuidet satanas, quia uult homines permanere in errore, ut discrepent cum sint unius professionis. ¶ **Gratia domini nostri Iesu Christi uobiscum.** Gratiam quam promisit illis in aduentu suo, iam optat esse cum illis. Si enim merentur accipere iam cum illis in spe. ¶ **Salutat uos Timotheus consors laborum meorum, & Lucius & Iason & Sosipater, cognati mei.** Timotheus consors laborum eius est quasi coepiscopus, & cum magna sollicitudine ecclesiā gubernabat positus in inuidiam Iudeorum usque adeo, ut inter inuitia circūcideretur propter scandalum Iudaeorū, ut quia matre Iudaea erat, doctor esse non posset incircuncisus. Illos uero cognatos dicit, partim generis, partim fidei causa. ¶ **Saluto uos ego Tertius qui hanc epistolā scripsi in domino.** Tertius nomine non numero, hic est scriba epistolae, cui concessit suo nomine salutare plebem Romanam, ad quam scribit ut ceteros saluent quos nominat. Adhuc enim rectores ecclesijs paucis erant in locis. ¶ **Salutat uos Caius hospes meus & uniuersae ecclesiae.** Hic Caius ut arbitror ad quem scribit Ioānes apostolus, exultans in charitate eius quam exhibebat fraternitati, praebens sumptus illis necessarios. Et cum superius dicat: **Salutant uos omnes ecclesiae Christi.** Nunc iterat dicens: **Salutant uos uniuersae ecclesiae,** quod puto non ociose iteratum. Nihil enim tantus uir & tam tractabilis superfluum ponebat. Sed quia salutāt uos, inquit, omnes ecclesiae Christi, id est, omnes sancti, sicut alio loco dicit: **Qui aut sunt Christi carnē suam crucifixerunt,** nunc subiecit etiam hos salutare qui sequentes sunt, ut benedictum populum significet ecclesiae, quia in omni ecclesia duo sunt populi. **Potest & duarum prouinciarum nominasse ecclesias, ut primum unius, deinde alterius**

Gal. 5

L 5 rius

rius loci dixisset omnes ecclesias, aut certe Iudæorum & gentilium. ¶ **Salutar uos Erastus dispensator ciuitatis & Quartus frater.**) Dispensator ciuitatis est quasi curator, qui distante iusticia gubernabat ciuitatem, maxime in precijs moderandis. Hos omnes ideo nominatim enumerat in salutatione Romanorum, ut scirent quales & quanti congaudent bono cæpto illorum. ¶ **Ei autem qui potest uos stabilire secundum euangelium meum & prædicationem Iesu Christi, secundum reuelationem mysterij quod temporibus æternis in silentio fuit: Manifestum est autem nunc per scripturas propheticas secundum imperium æterni dei, ad obedientiam fidei in omnes gentes cognitum, soli sapienti deo, per Iesum Christum, cui gloria in secula seculorū: Amen.**) Deo patri ex quo sunt omnia dat gloriam, ut cæptum Romanorum, quia potens est dignetur implere, confirmando in fide animas eorum ad profectum euangelij & reuelationem mysterij absconditi à seculis, manifestati autem per Christum uel in Christo. Sacramentum enim quod latuit semper in deo temporibus Christi declaratum est, quia non singularis est deus, quia est apud illum ex æternis & sermo & paracletus, in qua ueritate omnem creaturam decreuit saluam fieri per agnitionem. Cuius quidem sacramenti ueritas per prophetas fuerat designata figuris quibusdam, soli deo cognitum sapiēti, cuius gratiæ participes uoluit esse gentes quod latuit genus hominum. Solus ergo est sapiens, quia ab ipso est omnis sapientia, sicut dicit Salomon: Omnis sapientia à domino deo est, & cum ipso fuit semper. Sapientia ista Christus est, quia de ipso est, & cum illo erat semper, per quē ipsi gloria in secula seculorum, Amen. Ideo nihil sine Christo plenum, quia per ipsum sunt omnia, qui cum agnoscitur, datur deo patri laus per ipsum, quia intelligitur per Christum quasi per sapientiam suā in qua saluos facit credentes. Gloria ergo patri per filium, hoc est, ambobus gloria in spiritu scō, quia uterq; in una gloria est. ¶ **Gratia dñi nostri Iesu Christi cū oībus uobis, amen.**)

In con-

In conclusione Christum ponit, per quem facti & iterum reformati sumus gratia eius, ut meritis nostris heret, quia si beneficiorum eius memores sumus, semper nos tenebitur, sicut dixit: Ecce, inquit, ego uobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem seculi.

Matth. 28

D. AMBROSIUS

SII EPISCOPI MEDIOLAN. COMMENTARIUM IN EPISTOLAM BEATI PAULI AD CORINTHI

PRIMAM.

PRÆFATIO.

Recepto domini admonitus Apostolus presedit apud Corinthios annum unum & menses sex, docens inter eos uerbum dei: Hinc est unde magna cum fiducia & charitatis affectu agit cum eis, aliquando comonens, aliquando arguens, aliquando blandiens ut filiis. Nam multe cause sunt propter quas scribit ad eos. Quarum prima hæc est, quod more hæreticorum dissentientes ab inuicem, hominibus deuoti, Pauliani & Petriani & Apolloniaci dici uolebant non Christiani, quod ualde exprobrat Apostolus. Erant tamen inter eos qui ab his dissentirent, Christo soli dicati. Secunda hæc est, quia eloquentia delectari ceperant & terrena philosophia, ut sub nomine Christi his imbuerentur quæ contraria sunt fidei. Tertia, eo quod inflati essent quod non iret ad illos Apostolus. Quarta, propter fornicatorem fratrem quem inter se esse patiebantur. Quinta, ut commoneret de præterita epistola, quam ante hanc quæ prima dicitur scripserat. Sexta, quia inuicem sibi iniurias & fraudes faciebant, & infidelium potius examina requirebant. Septima causa est, in quo designat licere sibi sumptus accipere, sed con-

temerere,